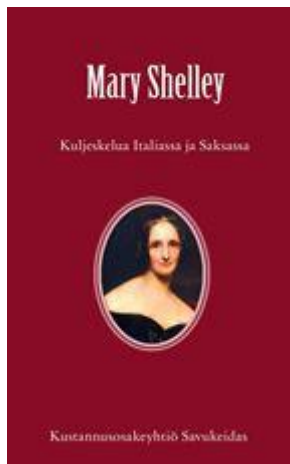

Mary Shelley: Kuljeskelua Italiassa ja Saksassa

Matkalla Mary Wollstonecraft Shelley'n kanssa MARJATTA RIPSALUOMA (7.4.2017)

Kirjan alkuperäinen nimi on *Rambles in Germany and Italy*, suomennos sai nimen *Kuljeskelua Italiassa ja Saksassa*. Nimi kuvaa aikaa ennen suurbisnestä nimeltä turismi. Mutta kyllä kirja on kaikkea muuta kuin kevyttä kuljeskelua.

Nykyajan kuljeskelijat ovat tottuneet hyvään. Mary (Wollstonecraft on äidin nimi ja Shelley on aviomiehen nimi, käytän hänestä nimeä Mary tässä jutussa) oli toista kertaa pitkällä mantereiden matkalla, edellisellä hän oli juuri ennen Frankensteinin julkaisemista, päätellen Maryn ja Percy Bysshe Shelley'n julkaisemasta matkakirjasta vuodelta 1817 nimeltä *History of Six Weeks' Tour*. Kirjaa ei ole suomennettu, eikä sen englanninkielistä versiota löytynyt. Sen sijaan tämän vuosien 1840-43 matkan alkuperäisteksti löytyy netistä.

Matka oli kolinaa matkavaunuilla joita kutsutaan nimellä diligence, tai laivalla, jopa soutualuksella, koska suuri osa matkaa tapahtui Mosel-Rein -vesistöissä. Pienen osan matkaa Mary seurueineen taittoi myös junalla. Maryn poika Percy Florence Shelley (joka oli ystävineen suuren osan matkasta 1840-43 mukana) osasi purjehtia, joten aina välillä Mary pääsi myös purjehtimaan, vaikka Maryn mielestä poika oli ilmojen suhteen vähän huoleton. Kirja julkaistiin vuonna 1844.

Kirjassa kuljetaan suunnilleen päivän pituisia matkoja, öisin Maryn seurue nukkui hotelleissa tai kievareiden tapaisissa paikoissa. Mutta tiet olivat tietenkin kuoppaiset, eikä illalla voinut olla täysin varma että matkalle päästään heti aamulla kuten oli luvattu.

Maryn matkan alku

Luin ensin Merete Mazzarellan Mary Shelley-opuksen *Sielun pimeä puoli*. Mazzarella on tottunut kirjoittamaan proosaa, joissa saa olla omaa tekstiä. Olisin ehkä tahtonut tähän kirjaan vähän enemmän kirjallisuustieteilijän otetta. Toisaalta Frankensteinin luominen tulee käsitellyksi hyvin ja myös syyt siihen, miksi lukeva yleisö suhtautui siihen epäillen. Samalla Mazzarella käy läpi elämäkerralliset syyt siihen, miksi Mary eli niin kuin eli ja miksi ajatteli niin kuin ajatteli. Kirja on hyvä alustus nuoren, perusteellisen sivistyneen naisen elämään 1800-luvun alkupuolella. Mary oli syntynyt 1797 ja kuoli 1851.

Mazzarella kirjoittaa tavalla, joka oli kirjallisuuden tutkimuksessa pitkään miltei pannassa: kirjailijan omaelämäkertaa saa käyttää hyväkseen, kun arvioi tuotantoa. Tässä puhutaan Frankensteinin hirviöstä. Mazzarella käy läpi Maryn ensimmäistä matkaa Saksaan ja Italiaan. Ensimmäinen matka tapahtui silloin kun hän lähti kulkemaan miehen, Percy Bysshe Shelleyyn kanssa. Mukana oli Maryn siskopuoli Claire, joka otti ja rakastui matkalla Byroniin. Mazzarellan mielestä Claire oli myös rakastunut Shelleyhin, mutta Mary kuitenkin näytti olevan se rakkaampi. Claire synnytti Byronille lapsen, vaati lapsen luokseen ja sai koska laki oli isänoikeuden kannalla. Byron kyllästyi sitten, jätti lapsen orpokotiin, jossa lapsi kuoli. Mazzarella ei mainitse lähteitä, mutta on olemassa puolisojen yhteinen matkakirja matkasta Geneveen ja sitä paitsi suuri osa Maryn päiväkirjoista on julkaistu.

Mary synnytti ja hautasi matkan aikana kaksi lastaan, kolmas jäi eloon. Myös Percy Shelley, runoilija ja puoliso, kuoli. Claire ja Mary menivät itse katsomaan Pisaan onko laiva haaksirikkoutunut vai ei. Näkivät rannalle huuhtoutuneet ruumiit.

Ei tarvitse puhua erikseen syistä miksi Mary on ollut esimerkiksi masentunut. Mazzarella esittää että puoliset olivat temperamentiltaan erilaisia, sen sijaan Wikipedia (lähdeä esittämättä) väittää että Mary ei oikein sopinut äidiksi. Yksi lapsi kuoli malariaan eikä siltä ei oikein voinut suojautua, jos ei tiennyt mikä alue oli malaria-hyttysten saastuttama. Mary oli 16-vuotias miehen tavattuaan. Mary asui isänsä kirjailija-filosofi William Godwinin (Godwinista löytyy paljon tekstiä esimerkiksi Wikipediasta) kanssa mannermaalla jo valmiiksi ja Shelley, runoilija, tuli sinne vierailemaan ja tytär rakastui.

Naisen asema

Maryn äiti oli Mary Wollstonecraft, joka on yksi ensimmäisiä julkisia feministejä. Myös tyttäret lukivat ja kirjoittivat ja sitä kannustettiin. Tietenkin he ovat yläluokkaan kuuluvia, ei tavallisilla ihmisillä ole varaa matkustella vuosia. Mutta kaikki yläluokkaan kuuluvat eivät pidä elämäntehtävänäään lukemista ja kirjoittamista, Mary halusi myös muiden tietävän miltä Euroopan mantereella näyttää ja tuntuu. Mary pitää äitinsä tekstejä ohjenuoranaan: emansipaatio olisi seuraava ihmiskunnan edistysaskel.

Kirjassa tältä toiselta matkalta 1840-luvulla on kertomuksia Euroopan matkustavaisista ja he ovat kyllä aivan selvästi turisteja, vaikka varhaisia sellaisia, eikä heitä ole kovin paljon. Mary valittaa sitä, että saksalaiset eivät osaa ranskaa ja käyttäät itsepintaisesti paikkakunnista niiden ranskankielistä nimeä. Maryn äiti kuoli synnytyksen jälkeisiin komplikaatioihin, joten isä kasvatti hänet. Godwin piti tasa-arvoa tärkeänä perheessä, mutta isän ja tyttären välit menivät poikki kun tytär lähti jo naimisissa olevan Shelleyyn matkaan.

Tällä toisella matkalla Mary oli katsomassa poikansa Percyn kanssa samoja paikkoja kuin missä oli käynyt vuonna 1816-17. Kanssamatkustajastaan hän käyttää nimitystä P., ehkä poikaansa suojatakseen.

Naisen asemaa tässä tulee ihmetelleeksi enemmän kuin mitään. On käsitettävä, miten paljon se on muuttunut. Ja tietysti että mikä siinä on muuttunut. Koko 1800-luku tuntuu olevan aivan hirveän kaukana. Mutta välissä oleva 1900-luku oli muutoksia täynnä ja Euroopan karttakin on aivan erinäköinen.

Nyt tulen ennen kaikkea ajatelleeksi sitä, että oma isoäitini ja yksi veli olivat ainoat lapset jotka elivät aikuisiksi. Kurkkumätä vei neljä lasta. Sellainen oli hyvin tavallista.

Lasten kuolema on aivan varmasti vanhentanut vanhempia paljon. Kuolemille ei ole oikein voitu mitään. Sitten voi tietenkin miettiä voiko lasten kuolemille nyt mitään. Paikka on vain eri: 1800-luvun alkupuolella lapsia kuoli vielä Euroopassa, nyt ei niinkään. Tosin edelleen lasten hyvinvointi tuntuu riippuvan vanhempien varakkuudesta tai työllisyydestä, eli luokka-
asemasta niin kuin silloinkin.

Paikoin Mary tässä matkakirjassaan kulkee vähän kuin zombi ympäriinsä. Hän ei ole tavattoman innoissaan mistään, vaan turvautuu monasti retoriikkaan. Mutta kyse ei ole myöskään siitä, että kaikkennähty ihminen olisi täysin kyllästynyt kaikkeen näkemiseensä tai olemiseensa. Hän tuntuu vain paikoin hyvin väsyneeltä. Marylla on kuitenkin vankka pohja kirjoittamalleen, hyvä sivistys ja tietämys esimerkiksi historiasta ja taiteista.

Mary lähti liikkeelle poikansa ja pojan ystävien kanssa, mutta sitten nuoriso oli välillä Englannissa, ilmeisesti opiskelemissa. Hän ei kovin paljon puhu matkakumppaneistaan ja matkustajat tietysti vaihtuivat. Mutta muuten kirjassa on paljon aivan konkreettista asiaa matkanteosta, joka ei ollut kovin yksinkertaista.

Miltei joka luvussa on päivien kohokohtana se jännitysmomentti, miten matkan jatkaminen onnistuu. Hevosvetoisten vaunujen löytyminen ei ollut itsestään selvää. Mary esimerkiksi harmittelee sitä, että matkaseurue, joka koostui kaiken aikaa englantilaisista turisteista, oli liian suuri, niin että oli pakko joskus maksaa kaksista vaunuista, koska yhdessä on tilaa vain korkeintaan viidelle ihmiselle. Matkatavarat eivät tilaa vieneet, koska ne pantiin vaunujen katolle. Maryllä ei ollut kovin paljon rahaa. Mutta raha riitti kuitenkin aika hyvin pitkään matkaan, joka tuntuu jatkuvan ja jatkuvan.

Maryn taustalla tuntuu konflikti isän kanssa. Isän, Godwinin, jonkilainen anarkismi ja ateismi (joku nettiteksti puhui valistusfilosofista) on ehkä taustana siihen. Mary on hyvin selvillä erilaisista aatesuunnista ja olettaa lukijoidensa tietävän miten valistuksen ajan perillinen ajattelee. Mary puhkeaa joskus puhumaan luonnosta jonkinlaisena ”Jumalan” kuvana. Mary osaa kuvata maisemia niin tarkasti, että niistä syntyy kyllä kuva aivoihin – varsinkin kun kulkureittiä on mahdollista katsoa netistä kaiken aikaa.

Kirjan alussa on keskikesä, seurue kulkee Mosel-joen vartta. Pysähtyy Metztiin, joka löytyy kartalta edelleen. Matka jatkuu Trèvesiin. Turistit pysähtyvät syömään kirsikoita, mistä syntyy kalabaliikki paikallisten kanssa. Koska he ovat maanviljelijöitä, he tarvitsevat kirsikkansa myyntiin. Englantilaisseurue ajattelee maanviljelijöitä nipottajina. Mary sen paremmin kuin muutkaan matkalaiset eivät osaa saksaa, joten kartan lukeminen on paikoin vaikeaa. Mary kirjoittaa Mayence eikä Mainz. Mainzista mennään sitten Darmstadtin, joka on lähellä Freiburgia. Kirjoitusasussa on englanniksi huojuntaa.

Suomennoksesta

Trèvesistä Mary kirjoittaa näin:

Nykyään Trèves on romahdustilassa, mutta se romahtaa kunniallisella tavalla. Vanhat roomalaisaikaiset rauniot suovat sille vivahteen siitä loistavasta hengestä, joka saa maailman valtioiden jalanjäljet erottumaan kaikkialla heidän aikaansaannoksistaan niiden vakauden, jylhyyden ja hyödyllisyyden ansiosta.

Suomentaja Ville-Juhani Sutinen on tavoittanut aika hyvin Mary Shelley'n monasti hyvin kaunopuheisen ja retorisen tyylin. Juuri Moselia pitkin veneellä kulkiessa Mary puhuu suorastaan runollisesti paikoin. Joskus suomentaja olisi ehkä voinut oikaista koukeroista kieltä vähän: ”Ei kuitenkaan tarvitse mennä kuin jonkin matkaa pois päätieltä tai puhutella jotakuta, joka ei ole paikalla matkalaisen tietämättömyyden nimissä, ja heti joutuu ongelmiin.” Tässä varmaan voisi sanoa että ”jotakuta, joka ei ymmärrä matkalaisen kieltä”, koska siitähän on kyse.

Tosin Mary yläluokkaisena matkailijana joskus pitää englanninkieltä taitamattomia maalaisina, juroina tai peräti tyhminä. Hän ei tunnu huomaavan että paikkakunnilla on yleensä kaksi nimeä, saksalainen ja ranskalainen ja myöhemmin kielistä tulee mukaan myös italia. Mary osaa sujuvasti englannin lisäksi ranskaa ja italiaa ja tietysti myös latinaa. Suomentajalla on ollut apunaan Pauliina de Anna ja Outi Merisalo italian ja latinan kielen suomentamisessa.

Tuntui hyvältä, että suomentaja käytti Danten Jumalaisen näytelmän tekstinä Eino Leinon suomennosta, koska lyhennyksestä riimisuomennoksesta huolimatta se tuntuu edelleen pätevältä runotekstilä.

Mary ei ole tyhmänylpeä, koska silloin ongelmia tulisi aika paljon enemmän. Hänen protestinsa tuntuvat yläluokkaiselta jupinalta. Mary puhuu edelleen pontevasti alueesta nimeltä Black Forest eikä nimellä Schwarzwald. Mutta kyllä hän rakastaa esimerkiksi Ternin putouksia.

Mary päätyy puhumaan myös vaunuista: ”The diligence was a very comfortable one; there were few other passengers and those were of a respectable class”. Mary ei selitä mikä on kunniallinen luokka. Mutta matka ei varmaankaan ollut sillä tavalla mukava kuin nykyisten turistien matkat ovat, joten ehkä kärsimättömyydellä on osansa tässä kuitenkin. Mary käyttää paljon käsitteitä respectable ja honorable, joita on aika vaikea suomentaa käsitettävästi nykykielille. Tiet eivät olleet tasaisia ja oli selvää että paikoin turistien oli pakko kulkea pitkin jokia jotka olivat suhteellisen tasaisia. Kyllä seurueet myrskyihinkin joutuivat.

Mutta suomentajan tehtävänä ei tietenkään ole kirjailijan mestarointi.

Taiteet yhteisöjen kuvana

Mazzarellan kirja on hyvä apu jos tahtoo tietää millaista elämää Mary oli elänyt. Tässä matkakirjassa on siis joitakin huomautuksia ankarista elämänvaiheista, mutta kirjailija ei kerro yksityiskohtia. Sen sijaan hän kertoo valtioiden ja alueiden historiasta. Viittauksia on Napoleonin sotiin ja niiden loppumisen jälkeisiin alueiden uudelleen jakoon. Jostain syystä esimerkiksi Tirolin alue tuli Baijerin omistukseen, vaikka Tirolin asukkaat tahtoivat olla osa Itävallan keisarikuntaa. Mary päätyy kertomaan tirolilaisten kapinaliikkeestä.

Minusta on kirjan ehdoton ansio se, että Mary tuntee yhtä lailla kaupunkien ja maiden yhteiskunnallis-poliittisen ja kulttuurihistorian. Hän osaa puhua kuvataiteista, musiikista, teatterista, oopperasta, arkkitehtuurista ja ehdottomasti puutarhoista. Hän päätyy jatkuvasti vertailemaan Saksan ja Italian puutarhoja ilmeisesti paljon paremmin suunniteltuihin ja rakennettuihin englantilaisiin puutarhoihin.

Olen tietoinen siitä että kaikille edellämainituille eurooppalaisille ilmiöille on olemassa vastineita nykyajan elämässä. Päädyin kuitenkin jossain määrin lukemaan tätä kirjaa vasten toista samantyyppistä kirjaa, Charles Dickensin Amerikan-matkakirjaa vasten. Dickensin luin ja arvioin tähän samaan sivustoon viime vuonna.

Kirjat ovat erilaisia, mutta kertovat suunnilleen samasta aikakaudesta. Dickens tuntee velvollisuudekseen puhua Amerikassa orjuutta vastaan. Pitämiään puheita hän ei ole siinä kirjassa julkaissut, sen sijaan hän puhuu esimerkiksi New Yorkissa tapaamiensa vapautettujen orjien tilanteesta. Heidän asemansa on heikko, mutta astetta heikompi on aivan ilmeisesti orjuudessa olevien tilanne. Englanti oli jo ehtinyt kieltää orjuuden.

Myös Mary tuntee yhteiskunnallisen todellisuuden ja puhuu tasa-arvon puolesta. Hän ajattelee, että vaikka Englannissa on paljon aatelia, niin silti maa on jollain tavalla tasa-arvoisempi kuin manner-Euroopan maat. Ilmeisesti hän ajattelee koulutusta. Italiasta hän pitää sen takia, että myös alemmat yhteiskuntaluokat ovat omanarvontuntoisia. Ehkä kuva työväenluokasta Englannissa on erilainen? Syitä hän osaa pohtia hyvin ja perinpohjaisesti.

Kumpikin kirjailija, Mary Shelley ja Charles Dickens ovat hyvin säntillisiä kirjoittajia, mutta näistä kahdesta ehkä Mary päätyy olemaan eloisampi. Silti hänenkin tekstissään yksityiskohdat ovat joskus uuvuttavia.

Venetsian kuvataiteista Mary päätyy puhumaan ensimmäiseksi pitempään Italiassa ollessaan. Mutta matka kesti kauan ja hän päätyy Napolin alueelle. Pysähdys Roomassa on viimeinen pitempi teksti kuvataiteista. Siihen väliin mahtuu paljon, esimerkiksi Firenzen esittely. Mary käyttää kaiken aikaa viitteitä, esimerkiksi englantilaista historioitsijaa Edward Gibbonia.

Taiteen aamunkoissa kuninkaallisistakin kuninkaallisempi hallitus pestasi Gentilen ja Giovanni Bellinin koristamaan seinät tähän tapaan, ja heitä seurasi Tizian.

Taiteen aamunkoi tässä tarkoittanee ilmeisesti renessanssia. Mary ja hänen seuralaisensa katselivat ”tarkasti niitä lukuisia freskoja, jotka kertovat Venetsian historiasta, kunniaista ja jopa sen legendoista”. Huomautus on outo, sillä Scala d’Oron palatsi paloi vuonna 1577 ja uudet maalaukset ovatkin sitten Tintoretton, Paulo Veronesen ja muiden. Tintoretto ja Veronese kuuluvat maneristeihin, kun taas palaneiden freskojen tekijät ovat renessanssimestareita.

Maryn tapa puhua kuvista onkin erilainen: hän lukee niiden kautta paikkakunnan (tai vaikka koko maan) historiaa. Veronesen kirjastossa näytillä olevasta öljytyöstä Mary sanoo: ”Joukossa esiintyvistä henkilöistä huokuu Veronesen kädenjäljelle tyypillinen arvokkuus ja ylväys.”. Lisäksi Mary puhuu kunniaista ja tarkoittaa tällä siis Venetsian kunniaa, joka ilmeisesti henkilöityy aatelistossa. Hän selvittää perusteellisesti Venetsian historian tältä osin. Hänen käsittääkseen aatelisto on sukua antiikin roomalaisaatelistolle, joka on aikoinaan asettunut Venetsiaan.

Sitten Mary puhkeaa puhumaan Venetsian hallituksen pimeästä puolesta. Hän on tässä niin kuin monessa muussakin kohden matkakuvauksiaan hyvin kaunopuheinen:

Sitten jatkamme matkaa ja kuljemme julkisista saleista huoneisiin, jotka oli pyhitetty karmeimmalle ja hiljaisimmalle sortovallalle josta maailma tietää. Siellä aikoinaan vallinnut salaperäisyys ja kauhu tuntuu yhä viipyvän seinillä. Kymmenen neuvoston huone, joka on

päällystetty mustalla ja valkoisella marmorilla, on olemukseltaan ja koristuksiltaan erityisen vaikuttava. Aivan sen lähellä oli kidutuskammio, ja sieltä avautui ovi pimeään portaikkoon ja lopulta valtion vankityrmiin.

Mary on ehdottomasti romantikkojen kastia, mutta niin olivat useimmat muutkin aikakauden kirjoittajat. Hän kykenee eläytymään edessään avautuvaan historiaan. Palatsissa kulkiessaan Mary muistuttaa, että talossa säilytetään yhä rikollisia. Aika oli siis 1840-luku. Ilmeni että talosta vietiin vankeja gondoleihin ja niillä sitten hukutuspaikkoihin. Venetsia on vetinen paikka, mutta en ole tätä ennen tiennyt että teloittaminen on tapahtunut hukuttamalla. Ei olisi tullut edes mieleen.

Joistakin Maryn kirjan osista tulee mieleen Zachris Topeliuksen Välskärin kertomukset, joka on erittäin romanttinen opus sekä ja perustuu historiaan. Ei Topeliuksen aikakausi niin kaukana ole Maryn matkakirjan ajasta – Topeliuksen ensimmäinen historiallinen romaani Suomen herttuatar ilmestyi ruotsiksi 1850. Topelius kirjoitti kyllä historiallisen romaanin, mutta Marylla on taatusti yhtä paljon tietoa Euroopan historiasta.

Mutta ei hän ollut kuitenkaan akateeminen kansalainen eikä professorina missään yliopistossa. En ole huomannut Maryn tekstejä käytettävän viitteinä historiallisissa teksteissä. Matkakirjaksi tämä on tarkoitettukin. Koska kirjassa ei ole kuvia, sen teksti on kuvitusta, grafiikan lehtiä, jollaisia sanomalehdissä jo tuolloin julkaistiin samoin kuin kirjoissa.

Kirjaa on syytä lukea hitaasti ja ajatellen. Onko maailma muuttunut kovin paljon siitä, kun Mary teki matkansa Euroopassa? Miten ihmiset suhtautuvat toisiinsa? Entä kansakunnat? Vallitseeko rauha ja millaisin ehdoin?

Mary Shelley: *Kuljeskelua Italiassa ja Saksassa*. Suom. Ville-Juhani Sutinen, Savukeidas 2017

Tietoja Mary Wollstonecraft Shelley'stä:

Merete Mazzarella: *Sielun pimeä puoli*. Suom. Raija Rintamäki, Tammi 2014.

Wikipediasta löytyy Shelley'n elämäkerta sekä suomeksi että englanniksi.

Kirjailijan tuotantoa netissä: Project Gutenberg, ja lisää kirjallisesta tuotannosta ja elämäkerrasta: <http://people.brandeis.edu/~teuber/shelleybio.html#WritingsSection>